

Ewa Wysocka
Uniwersytet Śląski

Jakość życia jako kategoria pedagogiczna, psychologiczna i socjologiczna – doświadczenie życia przez młode pokolenie w perspektywie empirycznej

Żyć biernie, bez przeszłości i bez przyszłości. Może tak wygląda raj¹.

Wprowadzenie

Jakość życia, jak dokumentują analizy zawarte w tym tomie, to kategoria złożona. Nie jest zatem możliwe przedstawienie całego spektrum badań dotyczących jakości życia młodego pokolenia, ograniczają to bowiem ramy niniejszego opracowania, a ponadto – na gruncie nauk społecznych – wielość ujęć tego fenomenu, czyli zarówno różnorodność podejść teoretycznych (subiektywne i obiektywne) oraz metodologicznych (metody pomiaru), jak i wielość i wielokierunkowość badań nad tym fenomenem.

Jednak kierunki wszystkich badań sprowadzić można do analiz poziomu jakości życia młodego pokolenia i determinant odczuwanego poczucia jakości własnego życia, przy czym trudno zakreślić wyraźne granice między różnymi dyscyplinami społecznymi w zakresie sposobu ujmowania jakości życia, czyli jej wyznaczników i czynników determinujących.

W niniejszym tekście przedstawię wyrywkowe egzemplifikacje empiryczne wpisujące się w oba pola badawcze, zaprezentuję kolejno badania ułożone przedmiotowo w różnych dyscyplinach z kręgu nauk społecz-

¹ U. Eco: *Tajemniczy płomień królowej Loany*. Przeł. K. Żaboklicki. Warszawa: Nor Sur Blanc, 2005, s. 220.

nych, ograniczając się w opisie analiz badań empirycznych do ujęć: psychologicznego, pedagogicznego i socjologicznego.

Egzemplifikacja psychologiczna

Maria Oleś² w swym pogłębionym studium dotyczącym jakości życia młodego pokolenia analizuje ten fenomen wielowymiarowo, odnosząc się do następujących zmiennych, ważnych w tym okresie rozwoju: poczucie własnego Ja, relacje społeczne, środowisko, ogólne zadowolenie z życia (poziom subiektywny jakości życia); bycie, przynależenie, stawianie się (profil jakości życia); zadowolenie, umiejętności i kompetencje, możliwość działania i samodzielność, przynależność do grupy i integracja z grupą; jakość życia w zdrowiu i chorobie (poczucie jakości życia). Analizuje przy tym jakość życia w ujęciu rozwojowym (różne etapy adolescencji) i z uwzględnieniem zmiennej płci.

1. Poziom ogólnego (subiektywnego) zadowolenia z życia młodego pokolenia jest umiarkowany. W największym stopniu młodzież zadowolona jest z warunków własnego życia (środowiska traktowanego jako źródło możliwości i przeszkód w angażowaniu się, aktywności i kształceniu, bezpieczeństwa, perspektyw na przyszłość, wyznaczającego jakość sąsiedztwa i możliwości finansowe), a w najmniejszym – z siebie samych (wiara w siebie, bycie sobą, zdrowie fizyczne, psychiczne i duchowe) oraz – w niewiele większym stopniu – z relacji społecznych (relacje z rodziną, rówieśnikami, przyjaciółmi; wsparcie ze strony innych, wspólne działania i angażowanie się w działalność prospołeczną).
2. Profil jakości życia wskazuje także umiarkowany poziom satysfakcji młodego pokolenia, ale w największym stopniu ujawnia się w zakresie „bycia” (zadowolenie z tego, kim się jest w aspekcie fizycznym, psychicznym i duchowym), w nieco mniejszym w „stawaniu się” (aktywność podejmowana w celu realizacji własnych zamierzeń i możliwości

2 M. Oleś: *Jakość życia młodzieży w zdrowiu i w chorobie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2010, s. 164–165. Nie powołuję się na inne badania polskie ze względu na ich wyrywkowość i inne podejścia metodologiczne, ani też nie odnoszę się do wyników badań zagranicznych ze względu na wciąż jeszcze istotne różnicowanie warunków rozwoju i oczekiwań młodego pokolenia, co powoduje, iż wyniki te są nieporównywalne. Choć jeśli odnosimy się do znaczenia subiektywnego poczucia jakości życia i jego konsekwencji rozwojowych, wówczas odgrywa to mniejszą rolę. Nie analizuję tu jednak uwarunkowań i konsekwencji rozwojowych poczucia jakości życia, a tylko dokonuję prostej diagnozy, dlatego wychodzę z założenia, że obiektywne warunki życia decydują o subiektywnym dobrostanie.

rozwoju we wszystkich sferach życia), najniższy poziom satysfakcji zanotowano zaś w odniesieniu do „przynależenia” (zadowolenie ze stopnia dopasowania do otoczenia fizycznego, społecznego i szerszej społeczności). Przy czym poziom kontroli nad obszarami jakości życia jest dobry, a ocena możliwości rozwoju niewiele gorsza.

3. Ogólne poczucie zadowolenia z jakości życia młodzieży potwierdza te wyniki (jest względnie dobre), podobnie jak poczucie integracji z grupą, przy czym najniższe wskaźniki dotyczą zadowolenia z własnych kompetencji i umiejętności, a najwyższe oceny uzyskano w zakresie możliwości działania i samodzielności.
4. Poczucie jakości życia we wszystkich obszarach jest zmienne rozwojowo, a więc wszystkie wartości różnych wskaźników poczucia jakości życia spadają z biegiem lat – młodsza młodzież jest bardziej zadowolona z własnego życia, zapewne ze względu na mniejsze doświadczanie ograniczeń i życie bardziej teraźniejszością niż przyszłością.
5. Poczucie jakości życia różnicuje zmienna płci – dziewczęta wyraźnie wyżej oceniają jakość własnego życia niż chłopcy, co wyznaczone jest w największym stopniu przez poczucie możliwości działania, samodzielność i integrację z grupą, zdolność do podejmowania decyzji i wyborów oraz angażowania się w różną aktywność³.

Już na poziomie jednego badania widoczne są pewne sprzeczności wynikające z zastosowania odmiennych narzędzi pomiaru, a więc w analizie subiektywnego poczucia jakości życia w największym stopniu młodzież jest niezadowolona z siebie, a następnie wysoce nie satysfakcjonują jej relacje z innymi ludźmi, natomiast ogólne warunki życia postrzegane są najlepiej (środowisko). Inaczej jest, gdy przyjrzymy się profilowi jakości życia: „bycie”, czyli Ja, jest powodem do największej satysfakcji. Dwie pozostałe zmienne szacowane są następująco: „przynależenie” jest powodem dużego dyskomfortu, podobnie jak wcześniej, natomiast „stawanie się”, czyli możliwość kontroli i własnego rozwoju, pokrywają się znaczeniowo z zadowoleniem ze środowiska (warunków własnego życia). Zastanawiające jest także, że w analizie ogólnego poczucia zadowolenia z życia uzyskano najniższe wskaźniki satysfakcji z własnych kompetencji i umiejętności, a najwyższe w zakresie możliwości działania i samodzielności. To wynik podwójnie sprzeczny: wewnętrznie, gdyż braki kompetencyjne i umiejętnościowe powinny przekładać się negatywnie na poczucie możliwości działania i samodzielność (a jest odwrotnie), a także zewnętrznie, gdyż wskazuje na negatywną ocenę Ja (kompetencje, umiejętności), przeczącą wynikowi w zakresie „bycia” (choć potwierdza to niską wiarę w siebie uzyskaną w pierwszym pomiarze) oraz „stawania się” (aktywność podejmowana w celu realizacji własnych zamierzeń i możliwości rozwoju we

3 Ibidem, s. 193–207.

wszystkich sferach życia), która w drugim badaniu jest względnie niska, co z kolei zaprzecza wysokim wskaźnikom w zakresie możliwości działania i samodzielności.

Wszystko to wskazuje, że badanie jakości życia jest zadaniem trudnym, a niejednorodność teoretyczna i metodologiczna – nawet w tym samym obszarze badania – powoduje, że uzyskiwane rezultaty z pozoru wydają się logicznie niespójne, jeśli patrzymy na nie w wąskiej perspektywie diagnostycznej, nie analizując specyficznych determinant, które mogą wynikać z różnic w ujęciach teoretycznych.

Egzemplifikacja socjologiczna

Krystyna Szafraniec⁴ wskazuje, że młodzi urodzeni po 1989 roku stanowią nową jakość pokoleniową (rezultat procesów transformacyjnych). Do najważniejszych czynników socjalizacyjnych (i dodam: wychowawczych) zalicza konsumpcjonizm i nowe technologie informatyczne, wyznaczające kształt świata życia młodego pokolenia, niepodobny do świata pokoleń wcześniejszych. Młode pokolenie współcześnie socjalizowane jest do świata konsumpcji, dla tych ludzi naturalnego i obowiązującego, a przy tym pozbawionego w zasadzie innych poza konsumpcyjnymi możliwości (bądź możliwości te są nieliczne lub niedostrzegalne). Odwróceniu ulega perspektywa wyboru: „mieć czy być”, która przyjmuje zracjonalizowaną i uprawomocnioną formę: „mieć, aby być”, wyznaczającą inną filozofię życia. Nie jest to chęć czystego, często ponadfunkcjonalnego posiadania⁵, charakterystyczna dla orientacji „mieć”, ale nowa filozofia „mieć” związana z używaniem rzeczy, ekspresją i symboliką, co powoduje przeistoczenie się konsumpcji w pierwotną potrzebę i wyznacznik tożsamości (tożsamość typu „jestem tym, co mam”); realizacja potrzeby konsumpcji stanowi o jakości życia (wolności i samorealizacji). W takim ujęciu nowy konsumpcjonizm ściśle wiąże się z hedonizmem, a więc kulturowo uprawomocnioną wersją życia barwnego, dostatniego i przyjemnego, a także ideologią sukcesu, która to wersja „uwiodła” młode pokolenie potransformacyjne. Znajduje to odzwierciedlenie we wzroście aspiracji edukacyjnych i statusowych, w wysokich oczekiwaniach odnośnie do poziomu życia, w optymizmie, pragmatyzmie i aktywnych postawach życiowych, które tej wizji własnego życia mają funkcjonalnie służyć. Jak

4 K. Szafraniec: *Młodość jako wyłaniający się problem i nowa polityczna siła*. „Nauka” 2012, nr 1, s. 101–122; Eadem: *Młodzi 2011*. Warszawa: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 2011.

5 E. Fromm: *Niech się stanie człowiek. Z psychologii etyki*. Przeł. R. Saciuk. Warszawa–Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2000.

wskazuje Szafraniec: „choć jej [młodzieży polskiej – E.W.] wyobrażenia o udanym życiu są dalece bardziej konwencjonalne niż zachodniej młodzieży, dążenie do tego, by było ono dostatnie, barwne i ciekawe, stanowi jeden z mocniejszych rysów portretu pokolenia”⁶. Zmiany w ocenie wyznaczników jakości życia młodego pokolenia są wyraźne: koncentracja na rodzinie i osobistym szczęściu z tym związanym ulega entropii, gdyż rodzina nie stanowi już dzisiaj warunku osobistego szczęścia, praca zaś nie tylko ściśle wiąże się z uzyskiwanym dochodem, lecz także jest źródłem satysfakcji i możliwości rozwoju, a pieniądze są ważne jedynie dlatego, że pozwalają uczestniczyć w „podziale dóbr”, czyli wykorzystywać dobrodziejstwa społeczeństwa konsumpcyjnego, stanowiąc jednocześnie warunek modelowania własnego stylu życia, w którym można wyrażać siebie („ekspresja siebie przez to, co posiadam”).

Świat wartości – jako wyznacznik jakości życia – w nowym młodym pokoleniu wyraźnie różni się od świata wartości pokoleń wcześniejszych. Porównując wyniki badań w tym obszarze, które dzielą zaledwie trzy dekady⁷, możemy zauważyć, że znacznie wyżej we współczesnym pokoleniu cenione są takie wartości, jak: przyjaźń, bycie użytecznym, prestiż i szacunek, dobre wykształcenie, interesująca praca, duże pieniądze, barwne życie; niewątpliwie wyniki tych badań zmieniają kształt czynników wyznaczających jakość życia młodego pokolenia. Przy czym, jak wskazuje K. Szafraniec, świat wartości młodzieży się ujednolica (uniwersalizm wartości), nie różnicują go bowiem zmienne statusowe, środowiskowe i związane z wykształceniem, a także rozwojowe (wiek). Wynika to zapewne z pojawienia się nowej instancji socjalizującej młode pokolenie – mediów, a głównie dostępu do Internetu. Okazuje się, iż młode polskie pokolenie to kategoria silnie zagrożona nadmiernym użytkowaniem nowych mediów: Internetu, portali społecznościowych, telefonów komórkowych itp. Młodzi Polacy są jednymi z najczęściej używających telefonów komórkowych na świecie i bardzo wcześnie przechodzą inicjację ze sprzętem ICT: 12% otrzymuje swój pierwszy telefon w wieku 10 lat, a 87% w wieku 11–20 lat. Podobnie jest z korzystaniem z Internetu – 22% młodych Polaków korzysta z przeglądarek internetowych przed ukończeniem 10. roku życia, natomiast 75% w wieku od 11 do 20 lat. W różnych raportach wskazuje się także, że młodzież polska jest nieustannie *on-line* – 87% ma nawyk korzystania z Internetu w środkach masowej komunikacji (autobusy, tramwaje, pociągi) oraz umieszczania swoich wytworów

6 K. Szafraniec: *Młodość jako wyłaniający się problem...*, s. 108.

7 Porównanie wyników badań K. Szafraniec z 2007 roku i S. Nowaka z 1976; zob. K. Szafraniec: *Młodość jako wyłaniający się problem...*, s. 108; *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*. Oprac. S. Nowak et al. Warszawa: IS Uniwersytetu Warszawskiego, 1976.

w sieci⁸; czas spędzany w sieci przez przeciętnego nastolatka to ok. 20 godzin tygodniowo (dwukrotnie więcej niż czas spędzany w sieci przez rodziców nastolatka i trzykrotnie więcej niż czas spędzany na tej aktywności przez dziadków). Najbardziej aktywni w tym zakresie są licealiści. Ogólnie młodzież wskazuje, że Internet to medium, z którego najtrudniej byłoby jej zrezygnować. Przedstawiane tego motywacje z jednej strony (rozwojowej) są zrozumiałe, natomiast z drugiej (wychowawczej) niepokojące. Młode pokolenie traktuje sieć jako przestrzeń osobistego uczestnictwa w kulturze, własnej ekspresji i refleksyjnego przeżywania własnego Ja, gdyż realizuje dzięki byciu *on-line* najważniejsze potrzeby młodości, jakimi są życie w zgodzie z sobą, ekspresja własnych przekonań i wartości, autentyzm i nieudawana samorealizacja oraz rozwijanie własnych zainteresowań. Ponadto Internet daje młodzieży poczucie realizowania najważniejszych dla niej wartości: wolności osobistej, wolności komunikacji i wolności wyboru. Mechanizm uczestnictwa i tworzenia sieci jest odpowiedzialny za ową uniwersalizację młodego pokolenia, a jednocześnie stanowi przestrzeń, w której młodzi uzyskują wsparcie w trudnym procesie autokreacji (wspólnota internetowa jako grupa odniesienia dla konfrontowania własnych przekonań jednostki z przekonaniami innych młodych ludzi, podobnych do niej, czyli rówieśników). Znajduje tu potwierdzenie tezy Anthony'ego Giddensa o doświadczeniu zapośredniczonym⁹ i Zbigniewa Kwiecińskiego o przesunięciu socjalizacyjnym¹⁰. Obie mówią o zmianie znaczących instytucji socjalizacyjno-wychowujących we współczesnym świecie: rodzina i szkoła w swych funkcjach są zastępowane przez mass media i grupę rówieśniczą.

Główne obszary dyssatisfakcji młodzieży¹¹ dotyczą niedopasowania rozwoju ekonomicznego (możliwości konsumpcyjnych) i kulturowego (wartości i stylu życia związanego z ideologią sukcesu i konsumpcją). Środkiem zapewnienia sobie możliwości konsumpcyjnych (odzwierciedlających preferowany styl życia) stało się w pewnym momencie wykształcenie¹², które

8 *State of the Mobile Web*. April 2010. Raport Opera Software. May 2011, s. 4 – podaje za: K. Szafraniec: *Młodość jako wyłaniający się problem...*, s. 109.

9 A. Giddens: *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Przeł. A. Szulżycka. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2001.

10 Z. Kwieciński: *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*. W: *Humanistyka przelomu wieków*. Red. J. Kozielecki. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999, s. 51–77.

11 K. Szafraniec: *Młodość jako wyłaniający się problem...*, s. 111–119.

12 Ibidem, s. 111. Wykształcenie stało się środkiem zmiany pozycji społecznej – pracy, stanowiska, dochodów. Przekonanie to, w powiązaniu z dużą stopą bezrobocia wśród młodego pokolenia, stanowiło źródło zainteresowania wykształceniem. Wskaźniki scholaryzacji na poziomie wyższym wzrosły czterokrotnie.

jednak nie spełniło pokładanych w nim nadziei, gdyż nie znalazło wyrazu w karierze zawodowej (zanik funkcji nadawania statusu przez wykształcenie). Jednocześnie nastąpiła polaryzacja roli wykształcenia: dewaluacja wykształcenia wynikająca ze wzrostu podaży i rewaluacja wykształcenia wynikająca z konieczności jego posiadania. Jest to sytuacja w pewnym sensie „patowa”: wykształcenie musisz mieć, ale i tak nie zapewnia ono zmiany statusu i znalezienia się na rynku pracy, czyli osiągnięcia satysfakcjonującej pozycji społeczno-zawodowej (dobro coraz bardziej deficytowe). Stąd drugim – obok braku możliwości konsumpcyjnych – obszarem dyssatisfakcji ludzi młodych jest praca i zatrudnienie. Zanika bowiem naturalne przejście „od edukacji do pracy”, co stanowi nie tylko przeszkodę w uniezależnieniu się i uzyskaniu samodzielności finansowej przez ludzi młodych, lecz także barierę samorealizacyjną, gdyż praca – co wskazałam wcześniej – staje się dobrem autotelicznym, źródłem osobistej satysfakcji i rozwoju, realizacji aspiracji, ambicji i planów życiowych¹³. Brak pracy stanowi dla młodych podstawowe źródło niezadowolenia, powoduje stan zawieszenia między zależnością od dorosłych a autonomią, uniemożliwia zaspokajanie podstawowych potrzeb, a w dalszej perspektywie może skutkować społeczną marginalizacją¹⁴, a później patologiami. W aspekcie rozwojowym brak zatrudnienia powoduje stan zawieszenia między adolescencją a dorosłością, który przyjmuje postać społecznie wykreowanej fazy rozwoju nazwanej „wschodzącą dorosłością”¹⁵ lub „adolescencją prolongowaną”¹⁶. Bezpośrednio zaś wpływa na wzrost niepewności w zakresie satysfakcjonującego przejścia na rynek pracy i w efekcie wykreowanie się postaw bierności zawodowej i społecznej młodzieży.

Kolejnym obszarem dyssatisfakcji młodego pokolenia, powiązanim z poprzednim, jest uzyskiwany dochód. Zła sytuacja dochodowa dodatkowo zderza się z ponadfunkcjonalnym (czyli autotelicznie traktowanym) konsumpcjonizmem. Ludzie młodzi – jeśli już znajdą pracę – należą do grupy najslabiej opłacanych pracowników¹⁷, co stanowi źródło frustra-

13 Ibidem, s. 112.

14 Ibidem, s. 113. Pomimo że młodzież jest coraz lepiej (formalnie) wykształcona i zmniejsza się relatywnie demograficzna liczba ludzi młodych (niż demograficzny), to głównie młodzi ludzie ponoszą skutki recesji gospodarczej. Wskaźniki bezrobocia, zatrudnienia i aktywności zawodowej są bardzo niekorzystne dla młodzieży (np. w styczniu 2012 roku wskaźnik bezrobocia wyniósł ok. 10%, ale wśród ludzi młodych do 25. r.ż. – zwykle dobrze wykształconych – 28%).

15 J.J. Arnett: *Emerging Adulthood: A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties*. „American Psychologist” 2000, no. 55, s. 469–480.

16 E.H. Erikson: *Tożsamość a cykl życia*. Przeł. M. Żywicki. Poznań: Zysk i S-ka, 2004, s. 120–121, zob. też s. 84–90.

17 Płacę minimalną (lub mniejszą) osiągało w 2008 roku ok. 30% ludzi młodych (ogólny wskaźnik – 20%), natomiast wśród najlepiej zarabiających (40% –

cji, która może znaleźć „ujście” w różnych zaburzeniach: zachowaniach anomijnych, łamiących społeczne normy w celu wyładowania agresji i złości lub osiągnięcia niedostępnych dóbr konsumpcyjnych, bądź w zachowaniach internalizacyjnych (obserwuje się wzrost liczby zaburzeń emocjonalnych – depresji i nerwic), bądź w buncie i kontestacji zastanego porządku społecznego.

Czynniki te stanowią źródło kolejnej formy dyssatisfakcji ludzi młodych, która związana jest z zablokowaniem samodzielności życiowej i uniezależnienia się od pokolenia rodziców, co powoduje wykreowanie się fenomenu wschodzącej dorosłości, a więc opóźnionego wejścia w życie dorosłe – młodzi ludzie coraz później się usamodzielniają, opuszczają dom rodzinny i zakładają własne rodziny. Z pewnością źródła tego są złożone – nie tylko psychologiczne (np. osobowość ponowoczesna¹⁸), ale głównie socjologiczne (społeczno-ekonomiczne)¹⁹. Ryzyko ubóstwa wynikającego z braku pracy i niskich dochodów powoduje, że rodzina pochodzenia staje się jedyną przestrzenią, w której młodzi ludzie mogą funkcjonować, ale z kolei generuje koszty emocjonalne dla obu stron: starsi czują się tym zmęczeni, młodzi – sfrustrowani.

Wyzwolenie się z zależności od dorosłych, w przedstawionej sytuacji społeczno-ekonomicznej, w jakiej znajdują się ludzie młodzi, prowadzi do kolejnego obszaru dyssatisfakcji: trudności w prowadzeniu samodzielnego gospodarstwa domowego (wysokie koszty i dylematy konsumpcyjne). Okazuje się bowiem, że dystans między realną sytuacją dochodową a tą, która eliminuje frustracje, jest bardzo duży²⁰. Odnosi się to głównie do skali aspiracji i potrzeb konsumpcyjnych ludzi młodych. Normalne staje się posiadanie różnych dóbr konsumpcyjnych, które daleko wykraczają

wskaźnik ogólny) znajduje się tylko 10% ludzi młodych; podają za: K. Szafraniec: *Młodość jako wyłaniający się problem...*, s. 114.

18 W. Łukaszewski: *Psychologiczne koncepcje człowieka*. W: *Psychologia. Podręcznik akademicki*. T. 1: *Podstawy psychologii*. Red. J. Strelau. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2000, s. 67–92.

19 K. Szafraniec: *Młodość jako wyłaniający się problem...*, s. 115–116. Polska znajduje się wśród 10 krajów UE, w których młodzi ludzie najpóźniej się usamodzielniają: kobiety w wieku 28,5, mężczyźni w wieku ok. 30 lat. Ponad połowa populacji młodych, w wieku od 18 do 34 lat, mieszka z rodzicami (w wieku 20–24 lat odsetek ten wynosi 83%, w wieku 25–29 lat – 58%, w wieku 30–34 lata – 28%).

20 Dystans ten w 2010 roku wynosił ok. 1000 zł netto, czyli o tyle musiałyby realnie wzrosnąć dochody, by możliwe było zaspokojenie wszystkich potrzeb związanych z prowadzeniem samodzielnego gospodarstwa; podają za: K. Szafraniec: *Młodość jako wyłaniający się problem...*, s. 116–117; por. M. Choroszewicz, P. Wolff: *Population and Social Condition*. „Eurostat Statistic in Focus” 2010, no. 50, s. 1–9.

poza mieszkanie i wyżywienie²¹, a obejmują reklamowane dobra ułatwiające i uprzyjemniające życie (nowoczesny sprzęt gospodarstwa domowego, sprzęt elektroniczny, komórki, komputery itp.). Młodzi aspirują do posiadania określonych dóbr i uważają swoje aspiracje za uprawomocnione i niepodlegające „odroczeniu” w czasie (niezdolność do odraczania gratyfikacji). Analiza dalszych konsekwencji tego stanu rzeczy dowodzi, że powoduje to zmiany w nowoczesnej strukturze rodziny, której dietność wyraźnie się zmniejsza, gdyż odpowiedzialność nie pozwala „skazywać” dzieci na biedę i marginalizację z nią powiązaną, jeśli nie ma szans na zaspokojenie potrzeb rodziny dotyczących rozwoju i kształcenia kolejnego młodego pokolenia. Dodajmy, że sprzyja temu brak instytucjonalnego wsparcia rodziny w realizacji wszystkich jej funkcji²², a wiąże się to z intensyfikacją problemu konfliktu ról zawodowych i rodzinnych (głównie wśród kobiet).

Egzemplifikacja pedagogiczna

W egzemplifikacji tej przywołam wybiórczo jedynie wyniki badań własnych, rozproszone w różnych publikacjach odnoszących się bezpośrednio (deklaracje dotyczące jakości życia) lub pośrednio (wyznaczniki jakości życia) do sposobu doświadczania życia przez młode pokolenie – młodzież ponadgimnazjalną (adolescentów) i studentów (osoby w fazie wschodzącej dorosłości).

Jakość życia w okresie adolescencji

Jako wyznaczniki postrzeganej i odczuwanej jakości życia przyjęto: potrzeby, cele i plany życiowe, doświadczane problemy życiowe, sposób postrzegania i oceny świata oraz postrzegane możliwości działania w świecie. Wyznaczniki te stanowią pośrednie wskaźniki jakości życia. Badania prowadzono wśród młodzieży ponadgimnazjalnej w województwie śląskim ($N = 916$)²³.

21 K. Szafraniec: *Młodość jako wytłaniający się problem...*, s. 117.

22 Ibidem, s. 117–118. Są to głównie: niedostępność żłobków (4% dzieci w Polsce uczęszcza do żłobków, w UE – 26%, w Danii – ponad 50%) i przedszkoli, brak elastycznego czasu pracy (w Polsce tylko 22% zatrudnionych ma taką możliwość, w Szwecji – 65%, w Wielkiej Brytanii i we Francji – 60%).

23 E. Wysocka: *Doświadczanie życia w młodości – problemy, kryzysy i strategie ich rozwiązywania*. Katowice: Wydawnictwo UŚ, 2009 (wyd. 2. – 2010); Eadem: *Młodzież o sobie. Potrzeby, plany, ocena rzeczywistości i własnych możliwości*

Potrzeby, cele i plany życiowe adolescentów. O jakości życia decyduje poziom zaspokojenia potrzeb i ocena możliwości realizacji celów czy planów życiowych, wskaźnikiem jakości życia można zaś uczynić rozbieżność między tym, co deklarowane jest jako ważne, i tym, co uznane zostaje jako zdeprecjonowane. W percepcji młodych ludzi zagrożone są głównie ich potrzeby przynależności i miłości (48,44%), w mniejszym stopniu potrzeba samorealizacji (25,92%) i potrzeba bezpieczeństwa (23,41%). Zdeprecjonowanie potrzeb uznania i szacunku (1,95%) oraz transcendencji (0,28%) pojawia się incydentalnie, a nie odnotowano tu wcale deprecjacji potrzeb estetyczno-emocjonalnych, co może świadczyć o tym, iż młodzież tę sferę życia traktuje jako kontrolowaną przez siebie, więc niepodlegającą zewnętrznym ograniczeniom w zakresie realizacji. Najczęściej wskazywane są jako zagrożone te potrzeby, których realizacja wiąże się z funkcjonowaniem w relacjach z innymi ludźmi, co świadczy o ogromnej, ale zdeprecjonowanej potrzebie bycia z innymi ludźmi (rówieśnikami i dorosłymi). Widoczna jest zależność między potrzebami uznanymi za istotne i tymi uznanymi za zagrożone, a więc te potrzeby, które są najbardziej istotne (triada: przynależność i miłość, samorealizacja, bezpieczeństwo), postrzegane są jednocześnie jako najbardziej zagrożone w realizacji. Potrzeby samorealizacji i bezpieczeństwa znacznie częściej postrzegane są jako zagrożone w realizacji niż wskazywane jako istotne. Są one ważne w życiu młodego człowieka, ale za ważniejsze młodzież uznaje źródła ich deprecjacji, które lokowane są w warunkach ich własnego życia. Potrzeba bezpieczeństwa zagrożona jest przez „zło świata i ludzi” (np. rywalizacja, manipulacja, terroryzm, przemoc i agresja w relacjach międzyludzkich, cechy charakterologiczne ludzi). Potrzebie samorealizacji zagrażają głównie deficyty materialne, ale i osobowe (np. bieda, niedostatek, brak propozycji autokreacyjnych, brak autorytetów je realizujących). Zapewne dlatego plany życiowe zdominowane są przez cele relacyjne (28,19%), co świadczy o tym, że samorealizacja młodzieży dokonuje się przez tworzenie satysfakcjonujących ją interakcji międzyludzkich (rodzina, dzieci, miłość, przyjaźń, pomaganie innym ludziom). Jako kolejne zagrożone potrzeby wskazywane są konkretne cele życiowe, związane z zabezpieczeniem własnej przyszłości

kreowania życia jako wyznacznik społecznej aktywizacji versus wyuczonej bezradności. W: Księga ubogich A.D. 2009. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, 2009, s. 183–202; Eadem: *Młodzież wobec siebie i świata – sfery aktywności versus pasywności w kontekście konstruowania modelu działania wspierającego rozwój społeczny młodzieży.* „Biuletyn RPO. Źródła” 2010, nr 6: *Jak przezwyciężyć ubóstwo?* Księga ubogich A.D. 2010 [17 października 2010 r.]. http://www.brpo.gov.pl/sites/default/files/Biuletyn_RPO_2010_nr_6_Zrodla_Jak_przezwyciezyc_ubostwo_Ksiega_Ubogich_AD_2010_%E2%80%9317_pazdziernika_2010_r.pdf [dostęp: 3.09.2014], s. 247–276.

(27,76%), co świadczy o dużym racjonalizmie młodzieży, która deklaratywnie ma świadomość konieczności tworzenia podstaw własnego bytu w przyszłości, przy czym wskazuje tu zarówno najbliższą przyszłość, jak i odległą perspektywę życiową (ukończenie szkoły, zdobycie wykształcenia, zawodu, studia, wyjazd za granicę w celu organizowania warunków własnego bytu lub ich zmiany, stabilizacja życiowa, zapewnienie sobie spokojnej starości). Ważne są także konkretne cele życiowe, codzienne, związane z zapewnieniem materialnych warunków bytu (26,62%); cele te mają zróżnicowany status: cele zasadnicze dla tworzenia warunków życia (np. dobra praca, pieniądze, mieszkanie, dom, własna firma) i cele pochodne, związane z codzienną wygodą (np. samochód). Triada dominujących celów: materialno-rzeczowych, bytowych (zabezpieczenie przyszłości) i relacyjnych („bycie wśród innych”), zamyka się w „małej stabilizacji”, zracjonalizowanej, ale ograniczonej do rodziny i grupy towarzyskiej, a także zapewnienia sobie podstaw bytu materialnego, który łatwiej osiągnąć, gdy ma się wystarczające kompetencje zawodowe i wykształcenie pozwalające znaleźć się na rynku pracy. Dopiero na kolejnym miejscu znalazły się cele niecodzienne, transgresyjne, związane z przekraczaniem siebie i własnych ograniczeń, stanowiące podstawę i zarazem istotę samorealizacji przez twórczość (10,56%). Cele te odnoszą się do wskazywanych źródeł szczęścia, które młodzież sprowadza do osiągnięcia sukcesu, zdobycia sławy, zrobienia kariery, co obrazuje dążenie do bycia kimś znaczącym, zauważalnym, a nie anonimowym. Dostatecznie często pojawia się też rozwijanie zainteresowań, pasji, realizacja marzeń, co wiąże się z emocjonalnymi gratyfikacjami. Rzadziej wskazywane są cele twórcze, związane z pozostawieniem po sobie trwałego śladu dla przyszłych pokoleń, co wiąże się z transgresją, wyjściem poza własną skończoność.

Dominującą kategorią w konkretnych planach życiowych młodzieży jest różnie motywowana (względami społecznymi, kulturowymi, ekonomicznymi) emigracja, częściej wybierana niż tendencja do budowania własnej przyszłości w kraju, co wskazuje na bardzo negatywną ocenę możliwości osiągnięcia oczekiwanej jakości własnego życia i rozwoju w kraju ojczystym, a także o realnej niskiej jakości życia mierzonej obiektywnymi jego warunkami. Wiazać to można z deficytem pracy i najwyższymi wskaźnikami bezrobocia wśród młodego pokolenia. Młodzież w okresie późnej i średniej adolescencji wysoko lokuje pracę w hierarchii własnych celów, kolejno deklarując jako najważniejsze: przyjaźń – miłość – realizowanie celów – praca – rodzina. Praca wyprzedza w hierarchii celów założenie rodziny, co jest logiczną konsekwencją postrzeganego deficytu zatrudnienia na rynku, ale mniej wiąże się z realizacją celów, które nie są tożsame z aktywnością na tym polu. Deficyt pracy (bezrobocie) wyznaczać może zatem większy instrumentalizm w jej traktowaniu (choć praca sama w sobie wartościowana jest wyso-

ko), a także pośrednio jej pierwszeństwo przed rodziną, której założenie możliwe jest po usamodzielnieniu się (ponieważ to praca determinuje zapewnienie bytu materialnego).

Młodzież ponadgimnazjalna, wskazując spontanicznie triadę wartości: wykształcenie, praca, rodzina, kieruje się jednak różnymi motywami. Motywacja, która w stosunku do założenia rodziny ma charakter autoteliczny (samorealizacja w rodzinie), w stosunku do wykształcenia i pracy jest wyraźnie bardziej instrumentalna (silniej ujawnia się to w odniesieniu do pracy niż w odniesieniu do wykształcenia). Rodzina zatem to główne źródło samorealizacji, praca zaś ma wymiar głównie instrumentalny; wobec wykształcenia widoczna jest pewna ambiwalencja motywów – wykształcenie młodzież traktuje bowiem także jako źródło samorealizacji, choć wyraźniej zaznaczają się tu motywy instrumentalne.

Problemy życiowe adolescentów wynikają z powiązanych z sobą czynników warunkujących poczucie jakości własnego życia. Najważniejsze problemy lokowane są przez młodzież w edukacji szkolnej (38,1%), co wskazuje, że młodzież z jednej strony zna wagę wykształcenia dla jakości życia, a z drugiej, że ma świadomość wad systemu edukacyjnego, ograniczającego osiągnięcie wykształcenia. Młodzież najczęściej mówi o trudnościach w zdobywaniu wykształcenia zgodnego z własnymi preferencjami, bardzo często podkreśla zbyt wysokie wymagania stawiane przez nauczycieli, bez adekwatnego do wymagań zaangażowania środowiska nauczycielskiego w proces nauczania (formalizm wymagań). Stanowi to, zdaniem adolescentów, sytuację, w której ograniczone są możliwości rozwijania siebie i własnych zainteresowań w zakresie dla młodych ludzi satysfakcjonującym (nadmiar obowiązków, przeładunek programów). Młodzież wskazuje też kreowany przez szkołę instrumentalizm w podejściu do nauki szkolnej (uczenie się dla ocen, podejmowanie zadań w celu uzyskania „punktów”), promowanie rywalizacji w osiągnięciu sukcesu szkolnego („wyścig szczurów”) i eliminowanie postaw prospołecznych (pomoc i współpraca). Młodzież wskazuje też problemy strukturalnej marginalizacji związanej z systemem szkolnym, a więc nierówne możliwości osiągnięcia sukcesu, stanowiące rezultat różnic ekonomicznych między uczniami. Nadmierne wymagania i ich formalizm przy niedostatecznym zaangażowaniu nauczycieli w proces kształcenia powodują, iż konieczne staje się kosztowne pozaszkolne doksztalcenie, na które stać niewielu uczniów.

Dla młodzieży trudna okazuje się także jej codzienność (27,4%), która kojarzona jest z pokonywaniem problemów ograniczających możliwości i perspektywy potencjalnego rozwoju, powodujących poczucie niepewnej przyszłości, co wynika głównie z ograniczeń ekonomicznych. W percepcji młodzieży jej codzienność jest smutna, pozbawiona „atrakcji”, możliwości konstruktywnego spędzania wolnego czasu, przy czym dominują w niej

działania nastawione na najbardziej podstawowe przetrwanie. Źródło problemów młodzieży stanowią zatem warunki jej życia, które opisywane są jako „utrudniony start w życie dorosłe” i sprowadzane do braku satysfakcji z podstawowych warunków bytu materialnego (brak pracy i mieszkania) i braku realnych perspektyw na rozwiązanie tych najbardziej podstawowych problemów. Codziennosc postrzegana jako walka o niemal biologiczne przetrwanie pozbawia jednostkę szans na zaspokajanie potrzeb wyższego rzędu (kulturalnych, duchowych), ogranicza też możliwość zaspokajania potrzeb afiliacyjnych, głębszych więzi z innymi ludźmi, co może skutkować destrukcją tych więzi. Problemem dla młodzieży staje się zarówno brak czasu (nadmiar obowiązków wynikających z działań służących przetrwaniu), jak i czas wolny (brak sensownych i rozwijających propozycji spędzania czasu wolnego).

Trudności ideologiczne, tożsamościowe (23,8%) i związane z nimi problemy psychologiczne, intrapersonalne (6,88%) wynikają z konieczności określenia siebie, kształtu własnej przyszłości i własnego stosunku do otaczającego świata. Konkretyzacja tych problemów jest następująca: znalezienie sensu życia, brak akceptacji rzeczywistości w jej obecnym kształcie i konieczność przyjęcia określonej postawy wobec postrzeganej niesprawiedliwości społecznej, poczucie bezradności w zakresie działania w kierunku zmiany rzeczywistości, zagubienie w świecie pozbawionym autorytetów i znaczących ideałów. Mniej istotne okazały się problemy indywidualne, psychologiczne, związane z określeniem stosunku do samego siebie, co opisywane jest jako: poczucie wewnętrznego skonfliktowania, problemy z poczuciem własnej wartości i samoakceptacją, brak wiary w siebie i własne możliwości, stany depresyjne, lękowe, poczucie zagrożenia, poczucie bezradności i nihilizm.

Dosyć ważne dla młodzieży są problemy związane z kształtowaniem własnych relacji z otoczeniem społecznym. W środowisku rodzinnym (16,7%) relacje zdominowane są przez konflikt pokoleń, czego efekt stanowi niemożność porozumienia się z rodzicami. Ogólnie problemy relacyjne, interpersonalne (16,48%) określane są jako: trudności w komunikowaniu się z otoczeniem, wzajemne niezrozumienie, represyjna dominacja, przedmiotowość traktowania, lekceważenie i brak szacunku, brak akceptacji, formalizm i bezosobowość relacji z innymi. Młodzi ludzie czują się zatem samotni, izolowani, wyobcowani i dyskryminowani. Brakuje im pozytywnych uczuć ze strony otoczenia, co ogranicza budowanie bliskości i głębszych więzi społecznych. Relacje rówieśnicze – więzi przyjacielskie i partnerskie (5,13%) – opisywane są przez zagrożenie nieakceptacją (odrzućcie rówieśnicze²⁴), zaburzenia bliskich więzi

24 O odrzuceniu rówieśniczym szerzej piszą: B. Urban: *Agresja młodzieży i odrzucenie rówieśnicze*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012; M. Dep-

i tendencje rywalizacyjne. Układy partnerskie mają charakter nietrwały, powierzchowny, zdominowane są budzącą się seksualnością, co powoduje trudności w utrzymaniu bliskich i głębszych więzi („zawody miłosne”).

Młodzież dosyć rzadko wskazuje problemy przystosowawcze (8,19%), związane z przyjęciem istniejących standardów społeczno-kulturowych, a więc stosunkowo słabo manifestuje swój bunt wobec otoczenia społecznego. Osobiste problemy przystosowawcze zwykle określane są przez adolescentów jako deficyt samokontroli, impulsywność, ekspresja gniewu w formie zachowań ukierunkowanych na otoczenie, nadmierna podatność na negatywne wpływy grup odrzucających powszechnie przyjęte standardy społeczne i jawny bunt wobec proponowanych standardów społecznych, a także podatność na uzależnienia.

Ocena rzeczywistości i własnych możliwości kreowania życia. W ocenie rzeczywistości występuje zdecydowana dominacja ocen negatywnych (61,9%) nad pozytywnymi (38,1%). Świat jawi się młodym ludziom jako „arena walki”, co ewokuje postawy egoistyczne i rywalizację w relacjach międzyludzkich, powodując poczucie zagrożenia i niepewności. Walka ta motywowana jest głównie względami materialnymi, a wygrywają ją nieliczni, gdyż świat jest niesprawiedliwy, a ludzie pozbawieni równych szans na sukces lub realizowanie siebie. Materializm w opinii młodych ludzi pozbawia świat wyższych idei i romantyzmu, a także sprzyja kształtowaniu się postaw przemocy i agresji, które stanowią normalną strategię radzenia sobie w sytuacji wyczerpania innych sposobów osiągnięcia dóbr materialnych lub wstępnego zablokowania do nich dostępu ze względu na ograniczone stratyfikacyjne możliwości działania (nierówność szans wyznaczana zajmowaną pozycją społeczną). Jednostka ulega zniewoleniu ekonomicznemu, bo świat konsumpcji wyznacza materializm jako dominującą ideologię, którą owa jednostka jest zmuszona włączyć w swoją tożsamość.

Inaczej młodzież postrzega samą siebie, gdyż dominuje tu waloryzowanie pozytywne (63,43%) nad negatywnym (36,57%), co wskazuje na lokalizowanie przyczyn własnych trudności głównie we właściwościach świata, a nie we własnych deficytach.

W zakresie postrzeganych możliwości działania w świecie widoczny jest optymizm młodzieży, gdyż niezależnie od ocenianego elementu rzeczywistości (Ja, własne życie, świat) dominuje przekonanie o możliwości dokonywania zmian, choć obserwuje się różny poziom osobistej pewności w tej kwestii, zależnie od tego, jaki element rzeczywistości młodzież chciałaby zmieniać. Ujawnia się tu jednak pewien paradoks: elementy rzeczywistości oceniane bardziej negatywnie określane są zarazem jako mniej poddające się zmianie.

Jakość życia we wschodzącej dorosłości

Prezentowane wyniki badań są wybiórczą analizą jedynie kilku fenomenów związanych z jakością własnego życia, wyznaczaną przez zmieniające się sfery życia młodego pokolenia: miłości, pracy i światopoglądu (wizje), a także doświadczanej w tych zakresach jakości życia. Badania mające charakter wstępnego pilotażu przeprowadzono w 2010 roku wśród studentów pedagogiki (licencjat i studia magisterskie uzupełniające) z ograniczeniem wieku badanych do 30 lat²⁵.

Światopogląd – wizje rzeczywistości, własnej osoby i własnego życia jako wyznaczniki jakości życia. Jan Szczepański²⁶ ujmując wizję jako czynnik lokowania się człowieka w rzeczywistości przyrodniczej, społecznej i kulturowej, będący składnikiem wyposażenia świadomości i światopoglądu. Funkcją wizji jest stymulowanie myślenia, działania i twórczości, gdyż właśnie wizje stanowią znaczną część wyposażenia umysłowego człowieka. Wizje życia i człowieka są zatem podstawą jego rozwoju oraz działalności autokreacyjnej i transgresyjnej²⁷.

25 E. Wysocka: *Praca jako czynnik warunkujący jakość życia ludzi młodych – psychospołeczna perspektywa teoretyczna*. „Forum Pedagogiczne” 2011, nr 1, s. 13–44; Eadem: *Jakość życia młodego pokolenia w perspektywie pedagogicznej a poczucie bezpieczeństwa*. W: *Współczesne determinanty bezpieczeństwa*. Red. I. Bieńkowska, J. Szymczyk, R. Kochańczyk. Gliwice: Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, 2011, s. 144–167.

26 J. Szczepański: *Wizje naszego życia*. Warszawa: Wydawnictwa Prywatnej Wyższej Szkoły Biznesu i Administracji, 1995, s. 5–13.

27 Szczepański opisuje istotne etapy tworzenia wizji rzeczywistości i własnej osoby: dziecienny, okres adolescencji, dorosłości, starości. Okres dziecienny wiąże się z tworzeniem podstawowych, nierefleksyjnych wizji świata. Istotą tego okresu jest odkrywanie i tworzenie własnego świata, w którym dziecko jednocześnie odkrywa siebie (Ja w jakimś świecie). W świecie własnym dziecka dominują te elementy świata, które autor nazywa „nieustępliwymi” – nie poddającym się kontroli i działaniom własnym. Występuje tu przewaga pozaracjonalnych, infantylnych wizji, ale mocno zakorzenionych, stąd mają one znaczenie także w życiu człowieka dorosłego (wdrukowanie). Okres dziecienny można uznać za najważniejszy, bo jest pierwotny. Okres adolescencji, czyli rewolucji okresu dojrzewania, wiąże się z buntem przeciw wcześniej wytworzonym wizjom, gdyż były one zapożyczone bezpośrednio od otoczenia społecznego, oraz wyznacza próbę intencjonalnego i racjonalnego konstruowania osobistych już wizji siebie i świata. Jest indywidualnie najtrudniejszy, bo wiąże się z koniecznością prze wartościowania zapożyczonych od znaczącego otoczenia wizji – indywidualną ich kreacją i refleksyjnym tworzeniem wizji siebie i świata. Okres dorosłości, czyli pełnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa, określa dominacja tendencji do realizowania wytworzonych racjonalnych i osobistych wizji życia. Jest swoistym wyzwaniem dla jednostki, usiłującej realizować własne wizje i być im

Wizje siebie, własnego życia i świata formułowane przez studentów wyznacza tendencja do postrzegania rzeczywistości jako negatywnej (wizja pesymistyczna; stosunek ocen negatywnych (Neg) do pozytywnych (Poz) – Neg : Poz = 1,11), choć różnicuje to podmiot lub przedmiot dokonywanej oceny (ocena siebie, innych ludzi, świata, własnego życia – sprawstwo indywidualne oraz kontrola świata i autonomia). Największy pesymizm ujawnia się w zakresie wizji świata (Neg : Poz = 1,93), co powiązane jest z postrzeganiem możliwości jego kontrolowania i bycia jednostką autonomiczną (Neg : Poz = 1,47). Wyrażna ambiwalencja, choć z przewagą ocen negatywnych, dotyczy ocen innych ludzi (Neg : Poz = 1,19). Najbardziej pozytywnie studenci oceniają natomiast samych siebie (tendencja do pozytywnej oceny; Neg : Poz = 0,55), ale widocznie gorzej oceniają możliwość „reżyserowania” własnego życia (sprawstwo; Neg : Poz = 0,93). Poczucie sprawstwa jest zapewne ograniczane przekonaniami o tym, że świat i inni ludzie są źli, oraz poczuciem braku wpływu na kształt świata, co przekłada się na poczucie braku wpływu na własne życie. W świecie ocenianym jako pełny zagrożeń młody człowiek nie może czuć się bezpiecznie, takie poczucie może rodzić motywację „odwetową” i sprzyjać uprawomocnieniu tendencji do racjonalizowania potencjalnych własnych złych zachowań wobec innych i świata jako „obronnych” – uprawniających i uprawomocniających ich cechami.

Praca, miłość i więzi z innymi ludźmi jako wartości i cele wyznaczające jakość życia studentów. We współczesnym społeczeństwie ryzyka opisuje się wyraźny deficyt pracy (bezrobocie) i deficyt bezpośrednich relacji z innymi (zanik wspólnotowości, dominacja ideologii indywidualistycznych, zmiana form kontaktu na „pośrednie”, co związane jest z rozwojem mediów, głównie Internetu, telefonii komórkowej i portali społecznościowych²⁸). Współczesność cechuje się zatem deficytem więzi międzyludzkich nasyconych pozytywnymi emocjami. Problemy wyini-

„wierną mimo wszystko”. Okres starości (poprodukcyjny) wiąże się z bilanowaniem wytworzonych, realizowanych, ale i wciąż tworzących się wizji życia. Jest trudny psychologicznie i społecznie dla jednostki, która musi zbilansować zarówno wartość przyjętych wizji, jak i sposób ich realizacji. Szczepański nie analizuje okresu wschodzącej dorosłości, który jest charakterystyczny dla ponowoczesności, a egzemplifikuje go czasowe „zawieszenie” podjęcia decyzji autokreacyjnych (tożsamość prolongowana). Jest to trudny okres życia ze względu na brak poczucia bezpieczeństwa, co wynika z „bezddecyzyjności” w różnych sferach życia i zagraża efektywności dalszego rozwoju.

28 Por. otwierający niniejszy tom mój artykuł, w którym przywołuję tezy o doświadczeniu zapośredniczonym A. Giddensa, przesunięciu socjalizacyjnym Z. Kwiecińskiego, Wielkim Ja M.E.P. Seligmana. Potwierdzenie tych tez znajduje się też w dwóch innych opracowaniach tego tomu autorstwa E. Charzyńskiej i J. Gózdź.

kające z takiego stanu rzeczy dotyczą głównie młodego pokolenia, a więc jego potrzeby, należące do podstawowych i niezwykłych, ale i zdeprecjonowanych, powinny ujawniać się wśród badanych bardzo wyraźnie (wartościowane pozytywnie jest to, co wynika z ludzkich potrzeb).

Wśród badanej młodzieży studenckiej sposób wartościowania jest podobny do tego zaobserwowanego u adolescentów, ale dostrzec można także specyfikę porządkowania wcześniej wskazanych pięciu wartości. Praca jest najważniejszą wartością, decydującą o jakości własnego życia w innych sferach. Wyraźnie mniej ważne stają się wartości allocentryczne – miłość i przyjaźń, co nie oznacza, że nie mają one znaczenia, ale może to być efektem rozczarowania związanego z dewaluacją więzi społecznych i zanikiem wspólnotowości, a także postrzegania innych jako zagrażających. Dopiero na czwartym miejscu w hierarchii znajduje się realizowanie celów osobistych (samorealizacja), co wiązać można z deprecjacją potrzeb podstawowych niepozwalającą na „włączenie się” potrzeb wzrostu. Wartość rodziny wskazywana jest jako najmniej istotna, założenie własnej rodziny stanowi bowiem cel realizowany wówczas, gdy pozostałe są zrealizowane. Nie oznacza to, iż rodzina przestaje być wartością w życiu młodych ludzi²⁹. Stanowi jednak wartość racjonalizowaną i refleksyjnie realizowaną po zapewnieniu warunków materialno-bytowych i realizacji celów osobistych (samorealizacja).

W charakteryzującym młodzież studencką sposobie wartościowania widoczna jest zatem wyraźna tendencja do postrzegania jako bardziej znaczących tych sfer, które są społecznie deficytowe (np. praca), dalej – wartości samorealizacyjnych o charakterze allocentrycznym, wynikających z osobistego wyboru (miłość, przyjaźń). Mniejsze znaczenie zaś mają wartości o charakterze allocentrycznym, będące wynikiem swoistej umowy społecznej (założenie rodziny). Założenie rodziny stanowi zatem logiczną konsekwencję dobrostanu materialnego (zaspokojenia potrzeb związanych z zapewnieniem warunków własnego bytu, np. praca) oraz jest wtórne wobec potrzeb afiliacyjno-uczuciowych (np. przyjaźni, miłości).

W toku analizy typu motywacji wybieranej spontanicznie triady wartości: praca, wykształcenie, rodzina, uzyskano wśród studentów nieco inne wyniki niż wśród adolescentów. Studenci nieco większą wagę przypisują wykształceniu, które też częściej traktowane jest jako wartość autoteliczna i znacznie rzadziej jako wartość instrumentalna;

29 Pozycja rodziny w hierarchii podstawowych wartości i celów realizowanych przez adolescentów i studentów jest taka sama, ale inna jest zapewne motywacja obu grup: dla adolescentów to cel dosyć „odległy w czasie”, dla studentów może to być cel „odsuwany w czasie”, racjonalizowany koniecznością zapewnienia podstawowych warunków własnego bytu i tym samym bytu rodziny.

mniej widoczna jest w tym zakresie bezrefleksyjność. Podobnie rozkładają się odpowiedzi dotyczące motywacji związanej z pracą, gdyż dla studentów częściej stanowi ona wartość autoteliczną (podstawa samorealizacji), obserwuje się wyraźny spadek motywacji instrumentalnej (praca jako źródło zapewnienia warunków materialnych własnego bytu). Nieco inne jest wśród studentów niż wśród adolescentów bezrefleksyjne traktowanie pracy (konieczność życiowa), które w obu grupach dominuje. Oznacza to jednak, iż realna jakość życia wyznaczana tą sferą jest bardzo niska, gdyż w sytuacji bezrobocia „każda praca jest dobra”, nie tylko ta, która pozwala się samorealizować, bo taka stanowi sytuację niemal incydentalną w warunkach kryzysu ekonomicznego. Zupełnie inne zmiany można dostrzec w motywach założenia rodziny, gdyż wyraźnie studenci mają większą motywację autoteliczną niż adolescenti, a mniejsze od nich wskazania dotyczące instrumentalizmu i bezrefleksyjności.

Dominującą motywacją studentów do zdobywania wykształcenia jest jednak instrumentalizm, a praca – stanowiąca dzisiaj już tylko teoretycznie wynik zdobycia wykształcenia³⁰ – zyskuje status konieczności, która zdominowana jest przez bezrefleksyjność. Za logiczne uważa się to, że zdobywamy wykształcenie, by zdobyć pracę, jednak jej deficyt na rynku eliminuje tę korelację. Pracować bowiem trzeba, niezależnie od tego, czy jest to praca związana bezpośrednio z wykształceniem, czy też mająca z nim niewiele wspólnego. W odniesieniu do założenia rodziny dominuje zaś wyraźnie motywacja autoteliczna, co oznacza, że decyzje o założeniu rodziny stanowią wynik indywidualnego wyboru i wyznacznik samorealizacji. Cel ten jednak odsuwany jest w czasie, realizowany świadomie, co oznacza, że najpierw osoby odczuwają przymus zapewnienia podstawowych warunków materialnego bytu rodziny.

Potrzeby i ich zaspokojenie w kontekście oceny jakości życia studentów. Analiza potrzeb uznanych za najbardziej istotne, a więc takich, których realizacja jest w życiu niezbędna, i zdeprecjonowanych, czyli takich, których realizacja jest, zdaniem studentów, utrudniona (zagrożona), wykazała specyficzną dynamikę rozwojową w stosunku do grupy adolescentów. Studenci, co prawda, podobnie jak adolescenti określają triadę najważniejszych potrzeb (przynależności i miłości, bezpieczeństwa, samorealizacji), nieco inaczej jednak rozkładają akcenty w zakresie znaczenia (istotności) tych potrzeb, natomiast podobnie oceniają zagrożenia w zakresie ich realizacji. Rośnie istotność potrzeby bezpieczeństwa, co może znaczyć, że jakość życia wyznaczana parametrami

30 Współcześnie zanika łączność procesu edukacji i zatrudnienia, gdyż coraz częściej wykształcenie nie stanowi wystarczającej podstawy do zdobycia pracy, a jedynie warunek konieczny, co może ewokować ów instrumentalizm.

warunków bytu spada. Najważniejsza dalej pozostaje potrzeba przynależności i miłości, co potwierdza pośrednio tezę o zaniku wspólnotowości, stanowiącej źródło wsparcia społecznego w rozwiązywaniu problemów życiowych (kreacyjnych, uzyskiwania samodzielności i pełnej autonomii). W obszarze zagrożeń możliwości realizacji potrzeb najbardziej zagrożone są potrzeby bezpieczeństwa i samorealizacji, co potwierdza rozkład potrzeb istotnych, wskazujący najważniejsze przeszkody w kształtowaniu pozytywnego dobrostanu, związane z ograniczeniami samodzielnego kreowania własnego życia i kontrolowania własnej przyszłości, a także związane z ich kształtowaniem wedle osobistych preferencji, wyznaczanych sensem własnego życia. Paradoksalnie, zaliczona do najważniejszych potrzeba miłości i przynależności jest znacząco słabiej odczuwana jako zagrożona przez studentów niż przez adolescentów, co mogłoby oznaczać, iż potrzeba ta jest zaspokajana przez świadomie formowane związki partnerskie. Młodzież studencka zatem silniej doświadcza problemów związanych z poczuciem możliwości decydowania o kształcie swojego życia na skutek społeczno-kulturowych i ekonomicznych barier w podejmowaniu dorosłych ról. Pośrednio potwierdza to występowanie fenomenu wschodzącej dorosłości, który stanowi ekwiwalent „wymuszonego” warunkami życia „zawieszenia” realizacji zadań i ról przypisanych rozwojowo dorosłemu życiu.

Podstawowe wyznaczniki jakości życia w perspektywie holistycznej lokowane są w obszarach: dobrostanu fizycznego, materialnego, społecznego, emocjonalnego, a także rozwoju i aktywności³¹. Deklarowane przez studentów jako ważne kategorie jakości życia to głównie sfera indywidualnego rozwoju i aktywności – przekonanie o możliwości aktywnego udziału w życiu, edukacja, możliwość decydowania i wyboru (30,39%), następnie sfera stosunków społecznych – dobrostan społeczny mierzony jakością relacji społecznych, rodzinnych, poczuciem akceptacji i możliwością pozyskiwania wsparcia ze strony innych (22,01%), na trzecim miejscu zaś sfera materialna – dobrostan materialny wyznaczany przez dochód, zasoby finansowe i stan posiadania, jakość miejsca zamieszkania, możliwości transportu i przemieszczania się oraz bezpieczeństwo socjalne (17,88%). Najmniej ważne okazały się dla studentów: sfera emocji – dobrostan emocjonalny określany przez ogólny nastrój, zdrowie psychiczne, samoocenę, przekonania (16,09%), i sfera fizyczna – dobrostan fizyczny, czyli zdrowie, sprawność fizyczna, bezpieczeństwo osobiste (13,63%). Widoczne są zatem dwie dominanty: wyraźniejsza – indywidualistyczna (rozwój i aktywność) oraz mniej znacząca – wspól-

31 E. Wysocka: *Praca jako czynnik warunkujący jakość życia ludzi młodych...*, s. 36–37; Eadem: *Jakość życia młodego pokolenia w perspektywie pedagogicznej a poczucie bezpieczeństwa...*, s. 163.

notowa (dobrostan społeczny). Przeważa podejście egocentryczne, koncentracja na sobie, gdyż sfera indywidualnego rozwoju i aktywności stanowi dla studentów najważniejszy wyznacznik odczuwanej jakości życia. Może to być specyficznie powiązane ze sferą stosunków społecznych, traktowanych jako środki indywidualnej kreacji, które są jednak wyraźnie mniej znaczące. Wskazanie na trzecim miejscu dobrostanu materialnego wynika zapewne z przedłużającej się zależności materialnej od rodziców, której towarzyszy przekonanie i poczucie, że jest się potencjalnie w pełni dorosłym, ale realnie nie można realizować dorosłych ról, co może powodować frustrację. Najmniejsze znaczenie dobrostanu emocjonalnego i fizycznego może wynikać stąd, że z racji wieku nie są te sfery powiązane z deficytami. Można więc wysnuć hipotezę, że do najważniejszych potrzeb studentów należy rozwój osobisty i aktywność (sprawczość, kontrola) oraz potrzeba kształtowania stosunków międzyludzkich, dających poczucie wsparcia w rozwoju; najmniej istotne zaś okazały się potrzeby bezpieczeństwa fizycznego i emocjonalnego, które z racji wieku nie są zagrożone.

W kontekście wizji świata, zdominowanej przez pesymizm, a także deklarowanych jako zagrożone potrzeb obserwuje się swoistą prawidłowość i zarazem sprzeczność. Jako najbardziej zagrożone badani wskazują bowiem te potrzeby, które wyznaczają poczucie jakości życia – bezpośrednio (rozwój i aktywność) i pośrednio (bezpieczeństwo, głównie materialne), jednak z wyłączeniem potrzeby przynależności i miłości, która stanowi dla studentów ważny wyznacznik jakości życia, ale nie jest odczuwana jako zagrożona. Można to wyjaśnić, odnosząc się do mechanizmu kontroli: młodzi ludzie mają poczucie sprawstwa w zakresie kształtowania więzi społecznych w swym „małym świecie” (Ja i moje życie), natomiast takiego poczucia nie mają w odniesieniu do możliwości rozwoju i własnej aktywności w „wielkim świecie” (aktywność podejmowana w celu zmiany świata).

Podsumowanie i refleksja końcowa

Jakość życia młodego pokolenia w ponowoczesnym świecie jest niewątpliwie zagrożona jego kształtem, gdyż – jak trafnie zauważa Zygmunt Bauman – to „pierwsze po wojnie pokolenie, które zamiast traktować punkt dojścia swych rodziców jako punkt startu, staje wobec groźby społecznej degradacji”³². Statystyki opisujące obiektywne wskaźniki jakości życia potwierdzają tę tezę, gdyż młodzi ludzie w wieku od 18 do 34 lat stanowili w 2010 roku 50% polskich bezrobotnych, natomiast połowa z tej grupy

32 Z. Bauman: *Permanентna rewolucja*. „Wprost” 2013, nr 28, s. 44.

adolescentów nadal nie zdołała podjąć żadnego zatrudnienia³³. Sprzeczne jest to z inną tendencją opisującą zwiększanie się przynajmniej formalnych kompetencji związanych z wykształceniem predestynującym do podjęcia pracy, gdyż – jak wiemy – w ostatnich dwóch dekadach liczba studentów uległa podwojeniu. Można więc mówić o paradoksalnej i frustrującej sytuacji młodego pokolenia, którego aspiracje mierzone wykształceniem rosną, a podstawowe szanse życiowe związane z jego wykorzystaniem i funkcją zostały drastycznie ograniczone, co powoduje, że podstawowe warunki bytu młodego pokolenia wyznaczające dobrostan materialny są coraz gorsze.

Niezależnie od tego, jaką koncepcję jakości życia przyjmujemy, nie można pominąć faktu, że sytuacja młodych w świecie współczesnym jest „patowa”, co wzmacnia ideologia uniwersalizowanego kulturowo sukcesu, koniecznego ideologicznie i dostępnego dla wszystkich (egalitaryzm), dodatkowo wpisanego głównie w sferę konsumpcji, która stała się emblematem i symbolem ekspresji siebie oraz samorealizacji. Sytuacja ta powoduje, że inne wymiary dobrostanu stają się wtórne wobec materialnych (konsumpcjonizm) i mniej znaczące, a nadto także są ograniczane przez kulturę współczesną, zdominowaną zanikiem wspólnotowości i duchowości. Taką diagnozę stawia Piotr Sztompka, gdy opisuje paradoksalną sytuację współczesnego młodego człowieka, którego socjalizacja odbywa się w warunkach niesprzyjających rozwojowi, a w zasadzie pierwotnie ten rozwój patologizujących. Kultura cynizmu, indyferentyzmu i manipulacji³⁴ z pewnością nie służy rozwojowi wspólnotowości i duchowości, a więc stanowi przeszkodę w określaniu jakości własnego życia w innych wymiarach niż materialne, a i te, jak wskazałam, są dla młodego pokolenia niedostępne.

Młodym ludziom niewątpliwie przyszło rozwijać się i żyć w niegościnnym świecie, niegościnnosć ta stanowi zaś bezpośrednio wyznacznik jakości ich życia we wszystkich wymiarach ją opisujących. Młodzież –

33 Ibidem, s. 44; por. Z. Bauman: *On the Young Having Nowhere to Escape*. „Social Europe Journal”, 31.08.2011. <http://www.social-europe.eu/2011/08/on-the-young-having-nowhere-to-escape/> [3.09.2014]; Idem: *Youth Unemployment – the Precariat is Welcoming Generation Y*. „Social Europe Journal”, 22.05.2012. <http://www.social-europe.eu/2012/05/youth-unemployment-the-precariat-is-welcoming-generation-y/> [3.09.2014]. Francuscy obserwatorzy wskazują fakt pojawienia się pierwszej w pełni globalnej kategorii młodzieży, którą nazywają „Ni-Ni” (niepracujący, nieuczący się). <http://www.social-europe.eu/category/economy/employment-and-labour/> [13.01.2014].

34 P. Sztompka: *Kulturowe imponderabilia szybkich zmian społecznych: zaufanie, lojalność, solidarność*. W: *Imponderabilia wielkiej zmiany: mentalność, wartości i więzi społeczne czasów transformacji*. Red. P. Sztompka. Warszawa-Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1999, s. 265–282.

odniosę się tu do koncepcji Roberta K. Mertona – należy do kategorii „podwójnie przegranych”, skazanych warunkami swojego życia (immanentna sprzeczność między strukturą kulturową a strukturą społeczną) na marginalizację³⁵, choć w koncepcji Margaret Mead³⁶ stanowi pokolenie kulturowo gloryfikowane (kultura terroru młodości), predestynowane cechami rozwojowymi i cechami ponowoczesnego świata (kultura prefiguratywna) do przejścia „władzy” i „skolonizowania” świata, zarówno w teraźniejszości, jak i w przyszłości.

Wybiórczo przedstawione analizy jakości życia młodego pokolenia, dokonane w perspektywie psychopedagogicznej i społecznej, potwierdzają jednak pesymistyczną wizję jego funkcjonowania w świecie, zaprzeczając kulturowo wykreowanej wizji człowieka młodego, który „skolonizował świat” i stanowić może „nadzieję dla świata”. Realizacja takiej optymistycznej wizji będzie możliwa jedynie wówczas, gdy młode pokolenie zbuntuje się przeciw paradoksalności świata swego życia, egzemplifikowanej przez wzrost uprawnionych kulturowo aspiracji niemożliwych do zrealizowania w danych młodym ludziom warunkach strukturalnych (marginalizujących ekonomicznie) i kulturowych (patologizujących rozwój adolescentów w innych sferach).

Bibliografia

- Arnett J.J.: *Emerging Adulthood: A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties*. „American Psychologist” 2000, no. 55.
- Bauman Z.: *On the Young Having Nowhere to Escape*. „Social Europe Journal”, 31.08.2011. <http://www.social-europe.eu/2011/08/on-the-young-having-nowhere-to-escape/> [3.09.2014].
- Bauman Z.: *Permanentna rewolucja*. „Wprost” 2013, nr 28.
- Bauman Z.: *Youth Unemployment – the Precariat is Welcoming Generation Y*. „Social Europe Journal”, 22.05.2012. <http://www.social-europe.eu/2012/05/youth-unemployment-the-precariat-is-welcoming-generation-y/> [3.09.2014].
- Choroszewicz M., Wolff P.: *Population and Social Condition*. „Eurostat Statistic in Focus” 2010, no. 50.
- Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej. Oprac. S. Nowak et al. Warszawa: IS Uniwersytetu Warszawskiego, 1976.

35 R.K. Merton: *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*. Przeł. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.

36 M. Mead: *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Przeł. J. Hołówska. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2000.

- Deptuła M.: *Odrzucenie rówieśnicze: profilaktyka i terapia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013.
- Eco U.: *Tajemniczy płomień królowej Loany*. Przeł. K. Żaboklicki. Warszawa: Nor Sur Blanc, 2005.
- Erikson E.H.: *Tożsamość a cykl życia*. Przeł. M. Żywicki. Poznań: Zysk i S-ka, 2004.
- Fromm E.: *Niech się stanie człowiek. Z psychologii etyki*. Przeł. R. Saciuk. Warszawa-Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2000.
- Giddens A.: *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Przeł. A. Szulżycka. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2001.
- Kwieciński Z.: *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*. W: *Humanistyka przełomu wieków*. Red. J. Kozielecki. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 1999.
- Łukaszewski W.: *Psychologiczne koncepcje człowieka*. W: *Psychologia. Podręcznik akademicki*. T. 1: *Podstawy psychologii*. Red. J. Strelau. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2000.
- Mead M.: *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Przeł. J. Hołówka. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2000.
- Merton R.K.: *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*. Przeł. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.
- Oleś M.: *Jakość życia młodzieży w zdrowiu i w chorobie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2010.
- State of the Mobile Web*. April 2010. Raport Opera Software. May 2011. <http://www.operasoftware.com/archive/smw/2011/05/> [11.09.2014].
- Szafraniec K.: *Młodość jako wyłaniający się problem i nowa polityczna siła*. „Nauka” 2012, nr 1.
- Szafraniec K.: *Młodzi 2011*. Warszawa: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 2011.
- Szczepański J.: *Wizje naszego życia*. Warszawa: Wydawnictwa Prywatnej Wyższej Szkoły Biznesu i Administracji, 1995.
- Sztompka P.: *Kulturowe imponderabilia szybkich zmian społecznych: zaufanie, lojalność, solidarność*. W: *Imponderabilia wielkiej zmiany: mentalność, wartości i więzi społeczne czasów transformacji*. Red. P. Sztompka. Warszawa-Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1999.
- Urban B.: *Agresja młodzieży i odrzucenie rówieśnicze*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012.
- Wysocka E.: *Doświadczenie życia w młodości – problemy, kryzysy i strategie ich rozwiązywania*. Katowice: Wydawnictwo UŚ, 2009 (wyd. 2. – 2010).
- Wysocka E.: *Jakość życia młodego pokolenia w perspektywie pedagogicznej a poczucie bezpieczeństwa*. W: *Współczesne determinanty bezpieczeństwa*.

- Red. I. Bieńkowska, J. Szymczyk, R. Kochańczyk. Gliwice: Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, 2011.
- Wysocka E.: *Młodzież o sobie. Potrzeby, plany, ocena rzeczywistości i własnych możliwości kreowania życia jako wyznacznik społecznej aktywizacji versus wyuczonej bezradności*. W: *Księga ubogich A.D.* 2009. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, 2009.
- Wysocka E.: *Młodzież wobec siebie i świata – sfery aktywności versus pasywności w kontekście konstruowania modelu działania wspierającego rozwój prospołeczny młodzieży*. „Biuletyn RPO. Źródła” 2010, nr 6: *Jak przezwyciężyć ubóstwo?* *Księga ubogich A.D.* 2010 [17 października 2010 r.]. http://www.brpo.gov.pl/sites/default/files/Biuletyn_RPO_2010_nr_6_Zrodla_Jak_przezwydzyczyc_ubostwo_Ksiega_Ubogich_AD_2010_%E2%80%9317_pazdziernika_2010_r.pdf [dostęp: 3.09.2014].
- Wysocka E.: *Praca jako czynnik warunkujący jakość życia ludzi młodych – psychospołeczna perspektywa teoretyczna*. „Forum Pedagogiczne” 2011, nr 1.

Ewa Wysocka

**Quality of life as pedagogical, psychological
and sociological categories –
experiencing life by a young generation in empirical perspective**

Summary: This paper provides an overview of an empirical study aimed at examining the phenomenon of experiencing life by a young generation from the psychological, sociological and pedagogical perspectives. The main variables investigated in the study included the level of experienced quality of life, indicators and determinants of life quality. Moreover, the present author made an attempt at assessing life quality from a developmental perspective, and conducted a comparative analysis of the differences between post-primary school youth (adolescents) and tertiary level students (emerging adults) in terms of experiencing quality of life.

Key words: quality of life, young generation, youth, adolescence, emerging adulthood, experiencing life, empirical studies, sociological perspective, educational perspective, psychological perspective

Ewa Wysocka

**Die Lebensqualität als pädagogische, psychologische
und soziologische Kategorie –
das Erfahren des Lebens von der jungen Generation
aus empirischer Sicht**

Zusammenfassung: Der Artikel ist ein Versuch, die Art und Weise, auf welche die junge Generation das eigene Leben erfährt aus psychologischer, soziologi-

scher und pädagogischer Sicht zu schildern. Analysiert wurden die Variablen, die das Niveau des Lebens, dessen Hauptkriterien und Anzeichen bestimmen, und die die Lebensqualität determinierenden Faktoren. Man versuchte, die verspürte Lebensqualität in einer Entwicklungsperspektive zu differenzieren, d.h. das Erfahren des eigenen Lebens von Adoleszenten und Studenten.

Schlüsselwörter: Lebensqualität, junge Generation, Jugend, Adoleszenz, erwachsen werden Erfahren des Lebens, empirische Forschungen, soziologische Perspektive, pädagogische Perspektive, psychologische Perspektive